

RESERAPPORT
STUDIERESA TILL BERLIN
2-4 APRIL 2017

GENERALSEKRETERAREN HAR ORDET

Tyskland befinner sig mitt i den europeiska säkerhetspolitikens centrum och landet har länge varit en central pelare inom EU som en av grundarna och en ekonomiskt stark nation. På senare tid har de med hänsyn till Brexit och osäkerheten kring den amerikanska presidenten Donald Trumps prioriteringar fått en än mer stark position, ibland mot sin egen önskan. Alla blickar vänder sig mot Tyskland som den starka ledaren inom EU.

Inför vår resa var osäkerheterna fortfarande väldigt stora avseende EU:s framtid i synnerhet på grund av Frankrikes val av president. Nu när detta skrivs är det valet avgjort till Emmanuel Macrons fördel och Tyskland andas ut en djup suck av lättnad. Det återstår att se hur det egna tyska valet i september går, men det tycks inte lika nervöst som inför Frankrikes val.

Folk och Försvar ordnade en studieresa till Berlin i början av april för att på plats lyssna till hur Tyskland ser på det försvars- och säkerhetspolitiska läget och terrorismen. Vi hade förmånen att träffa ett flertal välkända tyska säkerhetspolitiska analytiker, tjänstemän kopplade till CDU och SPD samt representanter från tyska Försvarsministeriet och Försvarsmakten.

Diskussionerna var både intressanta och många och ett ömsesidigt intresse att lära präglade besök och möten. Samtalen kretsade mycket om just det säkerhetspolitiska läget med oklarheterna kring EU's framtid och den transatlantiska länken. Det var tydligt att politiker och tjänstemän i Tyskland var obekväma inför en potentiellt ledande position utanför dess traditionella roll EU, något som kan hänvisas till landets historia. Likhetererna med Sverige är slående avseende hur Tyskland också under många år rustat ned för fred och nu återigen är i en situation där man ska ställa om till nationellt försvar samtidigt som man har flera pågående internationella insatser. Vi hann även med att prata om terrorism och attentatet i Berlin under julmarknaden. Likhetererna mellan Sverige och Tyskland blev på området tragiskt tydligare när Stockholm drabbades av ett liknande terrordåd bara dagar efter vår hemkomst.

Delegationen bestod av personer med bakgrund från myndigheter, departement, media, akademi, industri, forskningsinstitut och tankesmedjor vilket bidrog till en spännande och givande diskussion på mötena men också mellan programpunkterna inom gruppen. Utöver hög kvalitet på diskussionerna var det dessutom synnerligen god stämning i delegationen.

Inför resan har deltagarna delats in i tre grupper och tilldelats ämnesområden att särskilt bevaka. Följande reserapport är en sammanställning av deltagarnas iakttagelser och intryck från resan.

I planering och utformning av resa och program har vi på Folk och Försvar haft ett starkt stöd av den svenska ambassaden i Berlin. Vi vill därför föra fram ett tack till ambassadör Per Thöresson med medarbetare. Ett särskilt tack till John Zachau, andre sekreterare på ambassaden, för hans hjälp.

Maud Holma von Heijne
Generalsekreterare
Folk och Försvar

SAMMANFATTNING

Tyskland befinner sig i en otacksam situation. Brexit och valet av Donald Trump till president i USA har ökat förhoppningarna, och kraven, på tyskt ledarskap i Europa. Men det är ett ledarskap som Tyskland har svårt att förlika sig med. Och svårt att förhålla sig till. Tyskland har aldrig befunnit sig i en liknande situation under efterkrigstiden. De två pelarna som har garanterat tysk säkerhet – ett enat Europa och den transatlantiska länken, skakar och det finns ingen plan B. Men samtidigt så menar man att ”vi klarar Trump”. I fyra år åtminstone. Vad som skulle hända om det blir åtta år med den amerikanske presidenten fanns det ingen som kunde svara på, av den enkla anledningen att ingen vet hur Tyskland skulle agera i den situationen.

Men det som hänt i närtid har åtminstone fått några omedelbara konsekvenser; en större satsning på det egna försvaret med en målbild att nå försvarsutgifter motsvarande två procent av BNP. Men det skulle motsvara en försvarsbudget på närmare sjuttio miljarder euro. Och det är väldigt få som tror att detta mål kommer nås. Dels har Bundeswehr, i dess nuvarande form åtminstone, inte kapacitet att växa så mycket och så fort, och dels är det svårt att rent politiskt motivera den typen av försvarsatsningar för allmänheten. Särskilt i ljuset av Angela Merkels motkandidat i det kommande valet, Martin Schultz, som går till val på en plattform om ökad jämlikhet och större satsningar på sociala frågor. Tyska folket ser hellre fler sociala åtgärder än fler stridsvagnar

En annan konsekvens av Brexit och Trump är ökade tyska ansträngningar inom EU-systemet i syfte att öka den europeiska integrationen. Ett av de områden som pekats ut är det försvars- och säkerhetspolitiska området som skulle kunna, ur ett tyskt perspektiv i alla fall, snabba på integrationen mellan EU-länderna och därmed stärka unionen i sin helhet. Inom ramen för detta återfinns dock en tanke om att olika länder ska kunna gå framåt i olika hastighet. Men det är en tanke som har stött på en hel del motstånd, särskilt från länder i östra Europa, som ser risker med en union som består av olika, mer eller mindre, välintegrerade kluster och där mindre länder lämnas utanför. Sverige var ett land som lyftes fram i flera sammanhang. Ett ökat tyskt-svenskt samarbete sågs som en möjlig väg framåt, och att Sverige borde greppa den möjlighet som nu uppstått.

Terrordådet på julmarknaden i Berlin sände chockvågor genom landet. Det fanns en stor symbolisk betydelse i händelsen; Berlin är landets huvudstad och just en julmarknad är något som är djupt rotat i den tyska kulturen. Händelsen som sådan har väckt en rad frågor; varför var terroristen fortfarande kvar i landet trots att det låg ett beslut om utvisning? Hur hade han möjlighet att genomföra dådet trots att polisen tidigare varnat för att han var en potentiell terrorist? Dådet visade på de svårigheter som finns i de här frågorna. Det stod klart att han var en tunisier som saknade asylskäl men att Tunisien vägrade att ta tillbaka honom. Efter dådet lämnade han Tyskland för att till sist skjutas till döds vid en tågstation i närheten av Milano i Italien. Det blev naturligtvis politiska konsekvenser av dådet; i mars 2017 röstade Bundestag igenom en ny ”övervakningslag” som ska göra det lättare att installera övervakningskameror på olika platser och det ska även bli lättare för privata företag att installera övervakningskameror riktade mot offentliga platser.

Det högerpopulistiska partiet Alternative für Deutschland (AfD) var snabba att anklaga Angela Merkel och den förda migrationspolitiken som anledning till det inträffade terrordådet. Initialt visade även opinionsundersökningar på att AfD hade ökat i väljarstöd, samtidigt som CDU hade minskat. Men över tid har AfD:s stöd närmast halverats och CDU överraskade i det senaste delstatsvalet genom att faktiskt gå framåt i valet. Detta har också givet CDU förnyat självförtroende inför Bundestag-valet i september 2017.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

GENERALSEKRETERAREN HAR ORDET	2
SAMMANFATTNING	3
INNEHÅLLSFÖRTECKNING	4
FÖRSVARSPOLITIK OCH SÄKERHETSPOLITIKEN	5
Tysklands försvarspolitik – försvaret av det tyska territoriet	5
Tysklands internationella insatser	5
Tyskland och Nato	6
Tysklands försvarsekonomi	6
INRIKES SÄKERHET OCH TERRORISM	7
Terrorattacken i Berlin julen 2016	7
Den efterföljande debatten	7
Slutsatser	8
TYSKLAND INFÖR VALET 2017	9
De politiska förutsättningarna	9
Martin Schulz	9
Agenda 2010 (Hartz IV)	10
Utrikespolitiken	10
RESANS PROGRAM	12
DELTAGARLISTA	14

FÖRSVAR- OCH SÄKERHETSPOLITIKEN

Daisy Balkin (gruppsvarig), Katarina Tracz, Christian Jönsson, Stefan Hjort

Det tyska försvaret är inne i en turbulent period. Aviserade anslagsökningar av försvarsbudgeten bryter en sedan länge nedåtgående trend även om det blir svårt att nå målet om två procent av BNP. Tyskland har länge varit en integral del av Nato och deltagit i flertalet internationella insatser, både på Balkan och i Afghanistan. Övergången till ett yrkesförsvaret föregicks av en lång politisk debatt och idag har man svårt att fylla alla positioner i Bundeswehr.

Tysklands försvarspolitik – försvaret av det tyska territoriet

Tysklands försvarsmakt (Bundeswehr) består av cirka 180 000 militärer och det är frivilliga, kontrakts- och heltidsanställd personal, då värnplikten är avskaffad. När nu anspråk görs på att höja försvarsutgifterna till två procent av bruttonationalprodukten är det inte så lätt att göra det på fem års sikt med förväntad effekthöjning. Motsvarande förmågehöjning är utmanande att erhålla då framförallt kvalificerade personella resurser sätter gränser för det samt att materiella resurser inte snabbt nog går att meranskaffa, vidareutveckla eller nyutveckla.

Den militära förmågan behöver utbildas, tränas och övas, vilket skapar effekter på flerårigt perspektiv. Dess konceptuella struktur kan uppfattas vara under framtagning och förväntas publiceras 2017 enligt Totalförsvarets Forskningsinstitut (Eva Hagström Frisell och Anna Sundberg, 2017). Prioriterat för den tyska försvarsmakten kan antas vara rekryteringen av ytterligare personal, samt utbilda, träna och öva dem i sina förband. Nytt är att ett cyberkommando precis inrättats vilket dock är utmanande då framförallt brist på IT-specialister och ingenjörer råder och det är en stark konkurrenssituation avseende löner för sådan personal.

Just nu genomgår Bundeswehr en modernisering av materielen och materialförsörjningen. Den satsning som görs fram till 2030, gynnar framförallt armén (Totalförsvarets forskningsinstitut – Eva Hagström Frisell och Anna Sundberg, 2017). Till exempel kommer ytterligare Leopard 2-stridsvagnar moderniseras (från 225 till 320) vilket leder till materiell modernisering av 2 – 3 pansarbataljoner. För marinens del handlar det om ett, med Nederländerna gemensamt, större underhållsfartyg. Noterbart är att Tyskland och Nederländerna, trots sin väsentligt olika storlek i BNP-termer, tycks utveckla omfattande samarbeten på många militära områden.

Tysklands internationella insatser

Den tyska försvarsmakten har varit engagerade i internationella insatser i dryga 25 år, och samtliga insatser styrs från Einsatzführungskommando i Potsdam. För närvarande är antalet soldater ute i insatser cirka 3 500 och de är posterade bland annat i Afghanistan, Kosovo, norra Irak, Libanon, Somalia, Mali och Litauen. Det är insatser inom ramen för Nato, EU, OSSE och FN och genom åren har 19 000 tyska soldater varit utlandsbaserade i över 16 olika insatser runt om i världen.

I Afghanistan har Tyskland fortfarande personal på plats i Mazar-e-Sharif. Men även i Kosovo (KFOR) finns det för närvarande 1 350 tyska soldater, dock under pågående avveckling. Insatser pågår även i norra Irak och Tyskland är med i koalitionen mot Daesh. Sedan 1978 har UNIFIL – UN haft en fredsbevarande insats mellan Libanon och Israel. Idag är det 300 tyskar med i den styrkan.

I Litauen finns en Nato-insats på cirka 1 000 personer varav 450 är tyska soldater. Den insatsen har pågått sedan 2015 och är ett led i att visa sitt stöd för de baltiska staterna med anledning av Rysslands annektering av Krim-halvön.

Tyskland och Nato

Tyskland har en befolkning på 81.4 miljoner och näst efter Ryssland är landet det folkrikaste i Europa. Den västtyska grundlagen gällde från 23 maj 1949. Den tredje oktober 1990 gick dåvarande Östtyskland, DDR, med i denna författning och Tyskland blev åter en gemensamt land/stat.

Tyskland har kommit att spela en allt starkare ekonomisk roll i Europa och i världen. Denna position har lett till ökade förväntningar hos de europeiska länderna samt USA, på att landet ska axla ett större ansvar för fred och säkerhet globalt. Under de senaste åren har den tyska regeringen, i samband med att man tvingats ta itu med konflikter i närområdet som i Ukraina och flyktingkrisen, också börjat föra en mer aktiv utrikespolitik.

Västtyskland gick med i Nato 1955, som en direkt följd av upptrappningen av kalla kriget på 1950-talet, samt utbrottet av Koreakriget. Kärnan i Nato är artikel V, som fastslår att ett angrepp mot ett Natoland är ett angrepp mot hela alliansen.

Tysklands försvarsekonomi

I takt med att Europas säkerhetssituation blivit allt mer osäker har Tyskland börjat se över sina försvarsprioriteringar. Hösten 2016 annonserade Angela Merkel att Tyskland ämnar ta sikte mot Natos målsättning om att medlemsstaterna ska lägga två procent av sin BNP på försvarsutgifter.

Under senare decennier har Tyskland utvecklats till en ekonomisk jätte och Europas ekonomiska drivmotor. Det egna försvaret har dock alltså nedprioriterats, bland annat på grund av arvet från andra världskriget. Det försämrade säkerhetsläget samt ökade amerikanska krav på att Europa ska öka sina försvarsutgifter har dock fått situationen att ändras.

I skrivande stund pågår en intensiv tysk debatt om försvarsutgifter. Efter Angela Merkels möte med Donald Trump, där han betonade att Tyskland behöver öka sina försvarsutgifter, menar vissa att Tyskland inte ska vika sig för Trumps önskemål. Andra röster i debatten, däribland socialdemokratiska partiet SPD (som är CDU:s koalitionspartner i regeringen), söker problematisera Natos tvåprocentmål för att hitta andra sätt att öka försvarsförmågan. Klart är att debatten pågår och att Tyskland är på väg att ta ett större ansvar för försvaret av Europa.

Litteraturförteckning: Totalförsvarets Forskningsinstitut - Eva Hagström Frisell och Anna Sundberg. (2017). *En försiktig balansgång Tysklands nya roll inom säkerhets- och försvarspolitiken*. Stockholm: FOI.

INRIKES SÄKERHET OCH TERRORISM

Lars Lundgren (gruppansvarig), Gunnar Jonsson, Heidi Avellan, Lennart Wolgemuth

Tyskland har under efterkrigstiden med jämna mellanrum skakats av olika terrordåd med Baader Meinhof-ligan (även benämnd Röda arméfraktionen) som den mest omtalade terrorgruppen. Det finns således en viss erfarenhet om hur terrorism bör mötas både med lagliga medel och opinionsmässigt. Sedan kalla krigets slut har dock dessa incidenter varit sällsynta. Med framväxten av jihadism och ISIS har nu terrorismen åter kommit tillbaka till Europa och Tyskland. Under 2016 förekom tre terrordåd i Tyskland kulminerande med attacken i Berlin i december då en person med IS-sympatier körde in med en lastbil på en julmarknad och dödade många människor.

Terrorattacken i Berlin julen 2016

Vid åttatiden på kvällen måndagen den 19 december krossades gemytet på julmarknaden intill Kaiser Wilhelm Gedächtniskirche i centrala Berlin. En polskregistrerad lastbil körde in bland marknadsstånd; 12 människor dog i dådet och 48 skadades. Den ursprungliga föraren hittades död i bilen, knivhuggen.

I bilen återfanns ett tillfälligt uppehållstillstånd och fingeravtryck som gjorde den 24-årige tunisiern Anis Amri till huvudmisstänkt. Amri hade nekats asyl i Tyskland, men inte utvisats då han saknade identitetshandlingar. Det visade sig också att han var känd hos polisen då han tidigare hade umgåtts i islamistiska nätverk. Terrororganisationen IS tog snabbt på sig dådet. Amri har också filmat sig själv när han svär trohet till IS.

Jakten på den misstänkte gärningsmannen slutade i Milano några dagar senare. Den 23 december sköts Anis Amri ihjäl av italiensk polis efter en säkerhetskontroll då Amri ska ha dragit vapen.

Den efterföljande debatten

Sedan attentatet på julmarknaden har debatten i Tyskland bland annat handlat om hur Amri kunde utföra dådet, trots att han fanns på polisens radar. Detta har förklarats utifrån polisens bristande resurser och nuvarande metoder vilket gör det svårt, om inte omöjligt, att konstant övervaka alla misstänkta. Ensamma gärningsmän är svåra att stoppa vilket händelserna i Nice, Berlin, London och Stockholm alla är ett bevis på.

Möjligen utgör också de många olika inblandade styrkorna i det federala Tyskland – antiterror, säkerhetsstyrkor, underrättelsetjänst, polis – en utmaning och blir en fråga om vems ansvaret egentligen är.

Den tyska debatten har även handlat om möjligheten att använda försvarsmakten i inrikes terrorbekämpning. Något som, utifrån Tysklands historia, ses som otänkbart utifrån premisen att militären inte får riktas mot de egna medborgarna.

Debatten handlar vidare om skärpt övervakning och avlyssning av datatrafik och här kan möjligen en förändring skönjas: aktivisternas argument om integritet har inte framförts lika högljutt som tidigare.

I debatten hörs också kontroversiella röster, som när en federal kristdemokratisk politiker föreslog att muslimer ska krävas svära på att följa tysk lag. Men för detta fanns ingen politisk majoritet.

Terrorhot och ökad spänning i samhället är dock inte enbart ett resultat av ISIS ökade aktiviteter i Europa. Det pekades också på ökade risker från högerextrema rörelser och ett nytt fenomen som följer den ökade flyktingströmmen, nämligen att flyktingarna ibland tar med sina interna konflikter till Tyskland. Exempelen som nämndes var motsättningar emellan olika flyktinggrupper härstammande från Turkiet.

Slutsatser

De senaste årens terrordåd i Europa väcker frågor om behovet av och medborgarnas syn på s.k. strategisk övervakning genom inhämtning av signaler i elektronisk form (s.k. signalspaning) som ett medel att förhindra sådan brottslighet. I Sverige får signalspaning ske för vissa särskilt angivna syften och endast såvitt avser utländska förhållanden. Ett sådant syfte är att kartlägga strategiska förhållanden avseende internationell terrorism. Förfarandet är reglerat i en särskild lag och kräver tillstånd av domstol. Spaning på signaler där både avsändare och mottagare befinner sig i Sverige är inte tillåtet. Signalspaning får i Sverige inte heller användas inom ramen för en brottsutredning. För detta ändamål finns andra typer av åtgärder, exempelvis hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation (hemlig telefonavlyssning) och hemlig övervakning av elektronisk kommunikation (hemlig telefonövervakning), att tillgå som huvudsakligen regleras i rättegångsbalken och som förutsätter att det finns en skälig misstanke mot någon om ett allvarligt brott. Sådana åtgärder har inget med signalspaning att göra. Det intryck vi fick vid besöket är att regleringen i Tyskland av strategisk övervakning i många stycken påminner om den i Sverige.

Vid vårt besök framkom även att frågan om strategisk övervakning i syfte att kartlägga inte bara yttre militära hot utan även strategiska förhållanden beträffande internationell terrorism tidigare – liksom i Sverige – varit föremål för en ganska intensiv diskussion i media. Debatten har gällt den personliga integriteten kontra behovet av att skydda sig mot t.ex. terrorhandlingar. Som vi anförde ovan är det intryck vi fick vid vårt besök att debatten avtagit på sistone. Inte minst efter de attacker som ägde rum i Tyskland under 2016, särskilt den i Berlin i december 2016.

TYSKLAND INFÖR VALET 2017

Anne-Marie Pålsson (gruppansvarig), Anders Lindberg, Niklas Rossbach, Eva Larsson Behrmann

I september 2017 går Tyskland till val. Angela Merkel har styrt landet på, upplever många tyskar, ett tryggt och bra sätt. Men en viss trötthet på CDU går att skönja i opinionen. Tysklands stora flyktingmottagande, som initialt hyllades, ifrågasätts nu från flera håll. Merkels stridsrop "Wir schaffen das" (vi klarar det) har i allt större utsträckning vänts emot henne. Dessutom har utrikes- och säkerhetspolitiska frågor plötsligt blivit intressanta inför valet, något som både tyskar och tyska politiker är ovana inför. Till det kan läggas SPD:s nya partiledare, den tidigare EU-parlamentarikern Martin Schulz, vars intåg på den nationella politiska arenan har kastat om den politiska kartan.

De politiska förutsättningarna

I förra valet 2013 fick kristdemokratiska CDU/CSU nästan egen majoritet. Men eftersom liberala FDP inte klarade 5-procentsspärren till Förbundsdagen hade Socialdemokratiska SPD, de gröna och vänsterpartiet Die Linke en majoritet av ledamöterna. Angela Merkel kvarstod som den starkaste politikern och SPD var djupt besvikna på valresultatet.

Eftersom Die Linke, som bland annat har rötter i det forna östtyska kommunistpartiet, var politiskt omöjliga för SPD att förhandla med hade Socialdemokraterna inte möjlighet att bilda regering trots sitt parlamentariska övertag. Som en konsekvens höll SPD en medlemsomröstning om att ingå i koalition med CDU/CSU vilket medlemmarna accepterade. Denna "stora koalition" har regerat Tyskland sedan dess.

Inför valet har läget i regeringsfrågan egentligen inte ändrats i grunden. Die Linke är sannolikt fortfarande politiskt omöjliga. De gröna har gått ner i mätningarna men ingen tycks på allvar tro att de åker ut. Däremot råder en viss osäkerhet huruvida FDP har möjlighet att göra parlamentarisk comeback.

Det som komplicerat bilden är det nya högerpopulistiska partiet Alternativ för Tyskland, AfD, som ser ut att ta plats på nationell nivå för första gången någonsin. AfD startade som ett eurokritiskt missnöjesparti men efter byte av partiledare till Frauke Petry och flyktingkrisen 2015 blev partiet ett i första hand främlingsfientligt parti. Sedan dess har partiet halverats till 7-8 procent. Men eftersom inget parti är intresserat av att samarbeta med AfD kan deras inträde tvinga fram en fortsättning av den sittande stora koalitionen i någon form.

Martin Schulz

Det som under våren ritat om den tyska politiska kartan är att SPD:s partiledare Sigmar Gabriel bestämde sig för att träda tillbaka och istället lansera Europaparlamentets talman Martin Schulz till kanslerskandidat och ny partiledare. Det visade sig vara ett genidrag. Martin Schulz uppfattas av väljarna som en outsider och en antietablissemanskandidat.

Hans politiska projekt verkar vara att utifrån en utpräglad vänsterretorik försöka bibehålla SPD:s mittenposition och regeringsduglighet. Han har återpolitiserat frågor som ekonomi och i viss mån utrikespolitik som länge varit "konsensusfrågor" samt lyft frågan om "social orättvisa" som huvudfråga. Det har lyft SPD tio procentenheter på några månader.

En granskning av Schulz politiska program visar att det inte bör betraktas som innehållsrikt. Han vill reformera arbetsmarknadspolitiken men annars är det lite svårt att få grepp om inriktningen.

CDU/CSU har fått extra problem med Martin Schulz strategi eftersom de i höstas och i början av året gick åt höger för att hantera utmaningen från AfD. Det har öppnat en möjlighet för Schulz att gå på offensiv i mitten och till vänster utan att själv vara knuten till regeringens politik.

Under ett år där väljare i många länder vill se förändring och förnyelse har Martin Schulz strategi än så länge fungerat. Om den räcker hela vägen till valet i september verkar de lärde tvista om.

Agenda 2010 (Hartz IV)

Vad som kan synas intressant med Schulz politiska framtoning är att han med den utmanar den politik som hans partikollega Gerhard Schröder drev igenom 2005 och som Angela Merkel kunnat skörda så stora framgångar av. Det som åsyftas är Agenda 2010 - ett reformpaket som syftade till att göra den tyska ekonomin mera konkurrenskraftig. De förslag som fick störst uppmärksamhet var de som tog sikte på att effektivisera arbetsmarknaden (Hartz IV). Här ingick åtgärder för att göra det enklare att avskeda anställda, liberalisera reglerna för deltidsanställda, öka kraven på arbetssökande att ta lediga jobb samt att begränsa utbetalningen av arbetslöshetsstöd till max 1 år.

Att den här typen av förslag kom från en Socialdemokratisk förbundskansler kan synas förvånande. Men då ska man erinra sig att Tyskland i början av 2000-talet sågs som EU:s sjuke patient. Agenda 2010 kom till som en metod för att ta Tyskland ur krisen. En alternativ förklaring är att Agenda 2010 var Tysklands svar på EU:s ambition och som kom till uttryck i Lissabonstrategin att EU 2010 skulle vara världens mest dynamiska region/union.

Reformerna har ansetts som viktiga för senare års tyska framgångar med sunda statsfinanser, höga bytesbalansöverskott och låg arbetslöshet. Kritikerna ser däremot reformpaketet som ett statsfinansierat fattigdomsprogram. De ökade kraven på de arbetssökande anses nämligen ha lett till att de tvingats ta även extremt lågbetalda arbeten för att inte mista bidragen från staten. På så sätt har Tyskland, enligt kritikerna, fått en grupp medborgare som kan beskrivas som "working poor". Precis som fallet för övrigt är i USA. Det är denna utveckling som Schultz nu vänder sig mot.

Utrikespolitiken

Utrikespolitiska frågor är kanske viktigare än de varit på länge i tysk politik. Samtidigt är det inte säkert att de blir utslagsgivande i valet. Skillnaderna mellan SPD och CDU/CSU handlar i första hand om nyanser. Utrikespolitiken kommer dock att bli mer framträdande om Marine Le Pen vinner det franska presidentvalet.

Grunden för tysk säkerhetspolitik är medlemskapet i Nato och EU. EU-frågor uppfattas i Tyskland emellanåt nästan som inrikespolitik. Europeisk integration har stått högt på den tyska politiska dagordningen eftersom europeisk integration bidrar till att normalisera landet efter det andra världskriget och förankrar landet i en europeisk säkerhetsarkitektur.

EU:s utveckling hotas nu av Brexit. Dessutom finns farhågor, till följd av olika uttalanden från Donald Trump - om att den transatlantiska länken ska försvagas. Detta skapar oro hos både SPD och CDU/CSU som båda vill värna grundvalarna för tysk säkerhetspolitik - EU och Nato.

Inför valet är det möjligt att SPD kommer att profilera sig som kritiskt till Nato:s så kallade tvåprocentmål (dvs att försvarsutgifterna ska uppgå till två procent av BNP). Skulle Tyskland lägga så mycket på sin försvarsmakt skulle resultatet överskugga många andra europeiska länders försvarsförmåga. Även SPD vill höja försvarsanslagen i viss utsträckning, men kommer att kontrastera två procent mot ett behov av höjda utgifter i välfärden.

Däremot är det inte sannolikt att SPD kommer att bedriva någon modern form av dess klassiska "Ostpolitik" med förslag om avspänning i förhållande till Ryssland. Flera viktiga SPD-företrädare har insett att ledarskapet i Kreml inte medger några förutsättningar för ett sådant tysk-ryskt närmande.

En potentiellt viktig fråga är om en SPD-ledd regering är beredd att backa upp Nato:s ”snubbeltråd” i Baltikum. Den ska förstås av att fler Natomedlemmars försvarsmakter är närvarande i Baltikum för att signalera att ett ryskt agerande mot baltiskt territorium kommer att leda till motåtgärder.

Inom ramen för Nato:s ansträngningar att återförsäkra sina östra medlemsstater har Tyskland bidragit med militära förband stationerade i Litauen. Men om Ryssland skulle agera i Baltikum finns det vissa tecken på att SPD skulle föredra en försiktig tolkning av vilka åtgärder Tyskland behöver göra inom ramen för Natos artikel 5.

Sannolikt kommer valkampanjen att få det att framstå som att det är fler utrikespolitiska frågor som skiljer SPD och CDU åt än som verkligen gör det. Oavsett vilket parti som vinner valet ligger den stora utmaningen i att jämka den politiska mittens utrikespolitik – CDU/CSU:s och SPD:s – med tänkbara koalitionspartner såsom folkpartiet, *FDP*, miljöpartiet, *die Grünen*, eller vänsterpartiet, *die Linke*. Därmed kan utrikespolitiska frågor och skillnader i partipolitik eventuellt bli viktigare för regeringsbildningen än de är inför valet.

RESANS PROGRAM

SÖNDAGEN DEN 2 APRIL

- 14:00** **Samling på hotellet**
- *personlig presentation*
- *genomgång av studieresan*
- 15:15** **Fri tid**
- 18:45** **Samling i receptionen och promenad till restaurang**
- 19:00** **Gemensam middag**

MÅNDAGEN DEN 3 APRIL

- 08:45** **Samling i receptionen för gemensam promenad till svenska ambassaden**
- *Rauchstraße 1, 10787 Berlin*
- 09:00** **Guidad tur av det nordiska ambassadområdet**
- 09:30** **Briefing på ambassaden**
- *inrikes- och utrikespolitik*
- *försvars och säkerhetspolitiken*
Föredragande: Ambassadråd Staffan Hemrå, försvarsattaché Magnus Magnusson
- 11:00** **Briefing med Jana Puglierin, forskare på tankesmedjan GDAP**
Plats: ambassadens mötesrum
- 12:30** **Lunchmöte**
- *Justin Just (CDU:s försvarspolitiska grupp)*
- *Anna Kellner (forskare vid SPD-anknutna Friedrich-Ebert-Stiftung)*
Plats: Fellehuset
- 14:30** **Möte med Thomas Wiegold, försvars- och säkerhetspolitisk expert**
Plats: Ambassadens konferensrum
- 15:30** **Gemensam promenad till försvarsministeriet**
- 16:00** **Möte på försvarsministeriet med överstelöjtnant Dirk Franke om tysk försvarspolitik och Bundeswehr**
- *Försvarsministeriet, Stauffenbergstraße 18*
- 19:00** **Middag i residenset med Christian Mölling (biträdande chef för DGAP) och Claudia Major (säkerhetspolitisk forskare vid tankesmedjan SWP)**
Värd: ambassadör Per Thuresson
Adress: Pücklerstr. 42-44, Berlin-Dahlem

TISDAGEN DEN 4 APRIL

- 07:50 Samling i receptionen
- 08:00 Avfärd med buss till Potsdam
- 09:00 Besök på Bundeswehrs insatsledning, *Einsatzführungskommando*, utanför Potsdam
Adress: Werderscher Damm 21-29, Schwielowsee
- 09:00 Välkomnande av major Florian Raebel, chef för besöksverksamheten, fotografering
- 09:10 Föredrag och diskussion om insatsledningen och tyska insatser med fokus på Natos framskjutna närvaro i Baltikum (*Enhanced Forward Presence*)
- 10:30 Besök vid minnesplatsen *Wald der Erinnerung*
- 11:15 Gemensam lunch i mässen
- 12:15 Avfärd med buss till Berlin
- 13:30 Möte med Christian Thiels, journalist och säkerhetspolitisk expert på tevekanalen ARD
Plats: Ambassadens konferensrum
- 15:00 Möte med Kristina Eichhorst, forskare med inriktning mot terroristbekämpning och konflikthantering på CDU-nära Konrad-Adenauer-Stiftung
Plats: Ambassadens konferensrum
- 16:00 Studieresan avslutas

DELTAGARLISTA

Heidi Avellan
Politisk chefredaktör
Sydsvenskan

Daisy Balkin
Försvarsjournalist
Chefredaktör

Stefan Hjort
Government Relations
GKN Aerospace

Maud Holma von Heijne
Generalsekreterare
Folk och Försvar

Gunnar Jonsson
Ledarskribent
Dagens nyheter

Christian Jönsson
Avdelningschef
Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI)

Eva Larsson Behrmann
Kansliråd
Försvarsdepartementet

Anders Lindberg
Politisk chefredaktör
Aftonbladet

Lars Lundgren
Ordförande
Försvarsunderrättelsesdomstolen

Fredrik Müller-Hansen
Utbildningsansvarig
Folk och Försvar

Anne-Marie Pålsson
Docent och krönikör
Lunds universitet

Niklas Rossbach
Säkerhetspolitisk analytiker
Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI)

Katarina Tracz
Chef
Fri värld

Lennart Wohlgemuth
Professor
Göteborgs universitet